

FRAZER-IMREGH MONIKA

Angelo Poliziano levele Antonio Pizzamanóhoz

Az itt következő forrásban Angelo Poliziano¹ levelezése negyedik könyvének hetedik darabját olvashatjuk (Epistulae 4, 7), amelyet Antonio Pizzamanóhoz, a velencei humanistához írt, aki tehetősebb barátjával és egyben pártfogójával, Domenico Grimannal együtt egy alkalommal áruhában kereste fel őt és Giovanni Pico della Mirandolát, így tréfálva meg a két firenzei jóbarátot. A két csínytevő még a távozásakor is alig akarta felfedni valódi kilétét, és ezt a csínyt hányja Pizzamano szemére szintén tréfásan Poliziano.²

Kulcsszavak: Angelo Poliziano, Antonio Pizzamano, Domenico Grimani, Giovanni Pico della Mirandola, humanisták, levelezés

Antonio Pizzamano (1461 k.–1512) velencei humanista és teológus, apostoli jegyző, majd Feltre püspöke, ahol Andrea Mantegnának adott megbízatást.³ Padovában szerzett a szabad művészetekből diplomát 1486-ban, Aquinói Tamás kisebb műveit adta ki 1490-ben, 1497-től választotta a papi hivatást. Bár a filozófiában a tomizmus volt a fő csapásiránya, szoros kapcsolatban állt más filozófiai iskolák képviselőivel, így a humanisták közül a peripatetikus filozófiát vizsgáló Elia del Medigóval, a filozófia minden ágát jól ismerő Giovanni Pico della Mirandolával és Polizianóval. 1498-ban Domenico Grimani támogatásával a firenzei

¹ Angelo Poliziano rövid életrajzát ld. FRAZER-IMREGH (2020: 47–51).

² E forrásközlés a Poliziano *Epistulae* 1–4. könyvéből vett korábbi közlésekhez kapcsolódik e folyóirat, az *Antik Tanulmányok*, az *Orpheus Noster* és két konferenciakötet hasábjain: FRAZER-IMREGH (2020), FRAZER-IMREGH (2021a), FRAZER-IMREGH (2021b), FRAZER-IMREGH (2021c), FRAZER-IMREGH (2021d), FRAZER-IMREGH (2021e), FRAZER-IMREGH (2021f), FRAZER-IMREGH (2021g), FRAZER-IMREGH (2021h), FRAZER-IMREGH (2021i), FRAZER-IMREGH (2021j), FRAZER-IMREGH (2022), FRAZER-IMREGH (2023a), FRAZER-IMREGH (2023b), FRAZER-IMREGH (2023c).

³ PISTOIA (2015).

San Marco kolostorába költözött, ahol a négy évvel azelőtt elhunyt Pico kéziratának katalógusát állította össze, Pico könyvtárát ugyanis Grimani vásárolta meg. Egyházi tevékenysége mellett élete végéig a Velencei Köztársaságot szolgálta információk szerzésével és diplomáciai megbízatásokkal. A levelezés másik, hallgatólagos főszereplője az itt említett Domenico Grimani (Velence, 1461–Róma, 1523) jelentős velencei humanista, teológus és államférfi, 1493-tól bíboros, 1497-től Aquileia pátriárkája, Pizzamano jó barátja.⁴ Munkái közül a legjelentősebb Aranyszájú Szent János homíliáiból készített fordítása. Korának egyik legjelentősebb gyűjtője volt, antik és korabeli műtárgyakból, festményekből, rajzokból (Giorgione, Tiziano, Memling, Bosch, Raffaello, Dürer, Leonardo, Michelangelo) álló gyűjteményének darabjai ma a Velencei Régészeti Múzeumot gazdagítják. Kódexei jelenleg javarészt a velencei Biblioteca Nazionale Marcianában találhatóak, ezek közül a leghíresebb a Grimani-breviárium, amely nagyszámú és a legmagasabb színvonalú miniatúrái miatt jelentős. Egyéb kéziratait, többek között görög és héber nyelvűeket is, Udinében őrzik.

Az Antonio Pizzamanóhoz szóló levél annak egy Domenico Grimannal együtt elkövetett csínyéről számol be, amelynek során Giovanni Pico della Mirandolát és Polizianót azzal tréfálták meg, hogy firenzei látogatásuk alkalmával vicenzai testvérekként, Porticenzi néven mutatkoztak be, és egész ottlétük alatt nem fedték fel kilétüket, csak távozásukkor lepték meg az elképedt barátokat. Poliziano beszámol Picónak egy korábbi hasonló csínyéről is, amikor is álruhában saját magáról faggatta ki Polizianót, hogy mit is gondol Picóról. A levél Pizzamanónak olyan leveleire is reagál, amelyeket a velencei humanista egy Lattanzio nevű barátjuk közvetítésével kapott meg, és amelyek stílusát és ékességét messzemenően dicséri, visszaemlékezve immár tízéves ismeretségükre és barátságukra Grimannal együtt.

Majd egy közelebről meg nem nevezett kézirat kölcsönzésére vonatkozó kérés is szerepel, igen röviden, végül Lorenzo de' Medici minden téren való kiválóságának hangsúlyozásával és egy elmulasztott műkinclátogatás felemlegetésével zárja a levelet.

⁴ BENZONI–BORTOLOTTI (2002).

Források

- BUTLER 2006 Sh. BUTLER (ed., transl.), *A. Poliziano: Letters, Vol. 1, Books 1–4* (The I Tatti Renaissance Library 21), Cambridge Mass. – London, 2006.

Felhasznált irodalom

- BENZONI–BORTOLOTTI 2002 G. BENZONI – L. BORTOLOTTI, *Domenico Grimani*, Dizionario Biografico degli Italiani 59, Roma, 2002.
[https://www.treccani.it/enciclopedia/domenico-grimani_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/domenico-grimani_(Dizionario-Biografico))
- FALZONE 2005 P. FALZONE, *Lorenzo Lippi*, Dizionario Biografico degli Italiani 65, Roma, 2005.
<https://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Filippo-Posco/>
- FRAZER-IMREGH 2020a FRAZER-IMREGH M., „*Ki remélhet magának nagyobb isteni segítséget?*” – *Angelo Poliziano vigaszlevele Gioviano Pontanóhoz Ferrante király halála alkalmával*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 6 (2020), 43–68. DOI: 10.14232/antikren.2020.6.43-68
- FRAZER-IMREGH 2020b FRAZER-IMREGH M., *Poliziano levele Piero de’ Medicihez Róma, Firenze és Fiesole nevének etimológiájáról*, *Orpheus Noster*, 38 (2020/2), 103–109.
- FRAZER-IMREGH 2021a FRAZER-IMREGH M., „*Gondold azt, hogy nem is levelet, hanem [...] az emberi élet minden kényelmét küldöd*” – *Angelo Poliziano és Girolamo Donato levelezése*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 7 (2021), 225–254. DOI: 10.14232/antikren.2021.7.225-254
- FRAZER-IMREGH 2021b FRAZER-IMREGH M., *Poliziano ódája Giuliano de’ Medici halálára. Bevezető és forrásközlés*, *Antik Tanulmányok*, 65 (2021/2), 255–260. DOI: 10.1556/092.2021.00018
- FRAZER-IMREGH 2021c FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano és Niccolò Leonicensi vitája a Naturalis historia egy helyéről*, *Antik Tanulmányok*, 65 (2021/2), 261–278. DOI: 10.1556/092.2021.00019
- FRAZER-IMREGH 2021d FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano bevezetője Levelei tizenkét könyve elé*, *Orpheus Noster*, 41 (2021/1), 102–104.
- FRAZER-IMREGH 2021e FRAZER-IMREGH M., *Poliziano és Ermolao Barbaro levelezése*, *Orpheus Noster*, 42 (2021/2), 112–120.
- FRAZER-IMREGH 2021f FRAZER-IMREGH M., *Girolamo Donato, Velence szónóla, költő és filozófus*, *Orpheus Noster*, 43 (2021/3), 63–68.
- FRAZER-IMREGH 2021g FRAZER-IMREGH M., *Niccolò Leonicensi orvos, filozófus, az orvostudomány újkori reformjának atyja*, *Orpheus Noster*, 43 (2021/3), 69–80.
- FRAZER-IMREGH 2021h FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano és Battista Guarino levelezése*, *Orpheus Noster*, 43 (2021/3), 97–104.
- FRAZER-IMREGH 2021i FRAZER-IMREGH M., *Reneszánsz hősök – a tudós költő és pártfogója. Angelo Poliziano levele Lorenzo de’ Medici haláláról* in: Csízy K. –

- Hóvári J. (szerk.), *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*, Budapest, 2021, 155–172.
- FRAZER-IMREGH 2021j FRAZER-IMREGH M., *A tudós humanista küldetése és társadalmi szerepvállalása – Gioviano Pontano*, *Studia Caroliensia* (2021), 139–152.
- FRAZER-IMREGH 2022 FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano: Levelek, II. könyv, 1–2. levél (Filippo Beroaldo)*, *Orpheus Noster*, 46 (2022/2), 81–82.
- FRAZER-IMREGH 2023a FRAZER-IMREGH M., *Tévedett-e az Idősebb Plinius? Angelo Poliziano és Niccolò Leonicensó vitája a Naturalis historia egy helyéről*, in: Takács L. – Tóth O. (szerk.), *Az antik nevelés és öröksége (Hereditas Graeco-Latinitatis X.)*, Debrecen, 2023, 112–135.
- FRAZER-IMREGH 2023b FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano és humanista rajongói*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 11 (2023), 169–180.
DOI: 10.14232/antikren.2023.11.169-180
- FRAZER-IMREGH 2023c FRAZER-IMREGH M., *Angelo Poliziano elismerő levele Cassandra Fedelehez*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 12 (2023), 87–97.
- PISTOIA 2015 U. PISTOIA, *Antonio Pizzamano*, *Dizionario Biografico degli Italiani* 84, Roma, 2015. [https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-pizzamano_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-pizzamano_(Dizionario-Biografico))

Angelo Poliziano's letter to Antonio Pizzamano

In the following source, you can read the Hungarian translation of the seventh letter of the fourth book of Angelo Poliziano's correspondence (Epistulae 4, 7), which he wrote to Antonio Pizzamano, humanist from Venice, who, together with his wealthier friend and also patron, Domenico Grimani, visited him and Giovanni Pico della Mirandola, making fun of the two good friends from Florence. The two pranksters hardly wanted to reveal their true identities even when they left, and Poliziano throws this prank in Pizzamano's eyes, also jokingly.

Keywords: Angelo Poliziano, Antonio Pizzamano, Domenico Grimani, Giovanni Pico della Mirandola, humanists, correspondence

Angelus Politianus: *Epistulae*, Liber quartus, 7¹

Angelus Politianus Antonio Pizamano s. d.²

1. Quid esse hoc dicam, vir doctissime, quod illo ipso tempore quo vos Ioanni Pico Mirandulae, me praesente, tu Grimanusque, non iam tuus potius quam meus, quanquam mentito nomine, quanquam dissimulata patria, quanquam sub mille involucris, exhibuistis, non alium prius aut libentius sermonem quam de vobis ipsis, licet alio revocantibus ac propemodum resistentibus, iniecimus? An non, obsecro, vos surda et ignara quaedam naturae consentientis ratio non modo personam detrahere illam vobis intempestivam, sed etiam exprobare fucum falsarum illiusmodi apud amicos imaginum videbatur? Adeon' autem vos tum fuisse ferreos, adeon' (quaeso) in illo male, mehercules, lepido proposito pertinaces ut cum de utroque vestrum tam ardentem uterque nostrum sic a vobis, quasi certe non a vobis, quaerebamus, et cum apud vos de vobis ipsis, ut apud alios, tam ex animo tamque amanter loquebamur, duritiam tamen, aut obstinationem potius latendi fallendique nos, eandem semper retinueritis? O, si non ita induxissetis animum, qui complexus et quanta illa nostra extitissent gaudia! Quem diem nobis incivili illo, ne dixerim crudeli, commento, quem fortasse etiam vobis invidistis! Etenim ego ne postea quidem laetitiam indicii toto persensi pectore, cum sub articulo uno temporis mihi vos pene prius abstulistis quam obtuleratis. Nam, etsi animus omnino inclinabat eodem, vix tamen credere audebam vos esse, bona fide, qui videlicet eratis (nec enim vel ab eis me antea potuisse vel tum quoque non iterum posse falli existimabam qui se nuper fefellisse confitebantur), ut ne illud quidem tantillum voluptatis liberum sincerumque mihi et ab omni vacuum suspitione reliqueritis. Ut enim pisces atque aves, decepti semel, caeteros etiam cibos, illi hamatos, hae viscatos credunt, sic ab impostura nuper vestra quod etiam merum sincerumque fuit esse id omne tamen dilutum mihi atque incrustatum penitus videbatur.

¹ A fordítást az alábbi szövegkiadás alapján készítettem: BUTLER (2006: 262–268).

² A kéziratban még ez áll: *Veneto Patricio philosophiae doctori egregio*. – „velencei patriciusnak, a filozófia kiváló doktorának”.

Angelo Poliziano: *Levelek*, Negyedik könyv, 7

Angelo Poliziano Antonio Pizzamanónak üdvözlését küldi

1. Mit mondhatnék arról, nagytudású férfiú, hogy ugyanakkor, amikor a jelenlétemben Grimanival együtt, aki immár inkább az én barátom, mint a tiéd, megjelentetek Giovanni Pico della Mirandola előtt – bár hamis néven, hazátokat letagadva, ezer álca alatt –, nem másról kezdtünk el beszélgetni (és nem is akartunk témát váltani), mint éppen rólatok, jöllehet vonakodtatok ettől, és el is akartátok terelni a témát? Könyörgöm, vajon nem tűnt fel, hogy az összeesküvésben járatlan és tapasztalatlan magatartásokat nemcsak azt a rosszkor feltett álarcot rántja le rólatok, hanem a barátok előtt a hamis képek álcáját is elárulja? Hát ennyire eltökéltek voltatok, kérdem én, s ebben az (istenemre!) nem túl szép tervetekben ennyire kitartóak, hogy amikor mi ketten kettőtökről oly hevesen kérdezősködünk tőletek, mintha persze nem tőletek kérdeztünk volna, és amikor előtetek úgy beszéltek rólatok, mintha valaki más előtt beszéltek volna, annyira szívből és annyira tele szeretettel, mégis, továbbra is megtartottatok keménységeket vagy inkább a rejtőzködésben és a becsapásunkban való makacsságokat? Ó, ha nem ez lett volna a tervetek, bizony hogy megölelhettük volna egymást, és mekkora lett volna az örömünk! Micsoda naptól fosztottatok meg minket, s talán magatokat is, méltánytalan, hogy ne mondjam, kegyetlen koholmányokkal! Hiszen én még utána sem tudtam tiszta szívből örülni, amikor egy szempillantás alatt szinte hamarabb eltűntetek, mint hogy felfedtétek magatokat. Mert még ha nagyon hajlott is rá a lelkem, alig mertem elhinni, hogy tényleg ti vagytok azok, akik valójában vagytok (nem gondoltam ugyanis, hogy azok, akik az imént bevallották, hogy becsaptak, azok képesek voltak engem becsapni, vagy épp nem csaphatnak be most újra), úgyhogy még egy pillanatyhi felszabadult és őszinte örömet sem hagytatok nekem a gyanú minden árnyéka nélkül. Mert mint a halak és a madarak, ha egyszer már rászedték őket, a további élelemről az előbbieket úgy hiszik, horogra van tűzve, az utóbbiak meg hogy madárléppel van bekenve, úgy számomra a csalásokat után a tiszta őszinteségeket átlátszónak és bemázoltnak tűnt.³

³ Hor. *Sat.* 1, 3, 56.

2. Fecit istuc ipsum olim in me Picus, verum longe ille mitius, nam cum me rusticantem temporarius versipellis adivisset, ac sibi ludos paulisper de amico cepisset, et de se quid sentirem callide, quasi alienus, explorasset, mox tamen, ubi lusit satis, ultro se mihi ridens patefecit, ut omni prorsus erepta nube frui iam liberrime suavissime iuvenis praesentia, dulcissimoque colloquio licuerit et veras audire et reddere voces.

3. Vos, contra, immodici, nisi me fortuna revertentem vestra ipsorum causa rure in urbem pene dixerim fugientibus in ipso limine obiecisset, taciti (quod adhuc abominor), taciti ambo et ignorati mihi, tum pro Venetis Vicentini, pro Pizamanis et Grimanis nescioqui Porticenses discesseratis. Sed enim querelae conticescant, serae iam et nihil profuturae, licitumque amicis fuerit ludere aliquando ex suo commodo amicos, sicuti carissimos homines etiam interdum numina solent, quod viri quidam sapientissimi prodiderunt.

4. Venio nunc ad epistolas tuas elegantissimas, quas mihi et Pico Lactantius noster diligentissimus reddidit, hoc est, utranque utrique. Nam quod in hoc genere alteri datur, utrique profecto datur. Et quidem videris in eis mihi vel ob hoc ipsum nervos omneis tuae contendisse humanitatis, ut quod peccaveras antea te nobis coram diffingens, nunc absens eundem refingens pulcherrima vicissitudine redimeres. Etenim sic in literis ipsis amor humanitasque tua et suavitas ingenii nativa quaedam vivit, spirat, exhibetque se ut non (quod solitum est) in atramento, sed in penitissimis praecordiis intinxisse nobis scriptorium calamum videaris. Ita, quod ait Syracosius poeta, si quid nos antea momordisti, nunc innoxium repetita etiam utilitate reddidisti.

⁴ Verg. A. 1, 409, Aeneasról és Venusról. LAKATOS István fordításának átirata.

⁵ Ebből a bonyolult szerkesztésű mondatból az szűrhető ki, hogy a velencei barátok Firenzében látogatták meg Picót, ahová a mirandolai gróf Lorenzo de' Medici erkölcsi támogatásával költözött a VIII. Ince pápa és az inkvizíció által betiltott római disputát követő üldöztetése után. Poliziano, mint szinte minden nap, épp meglátogatta jó barátját, így nyitottak ajtót rájuk a velenceiek, akik az utolsó percben fedték fel kilétüket. Ezért lettek volna „szökevények”, hiszen nem tudhatták, hogy Picónál Polizianoval is találkozni fognak, és mert nem adták meg a lehetőséget, hogy saját személyükben társaloghassanak velük a firenzei barátok.

⁶ Utalás a fenti *Aeneis*-részletre, ahol Venus nem fedi fel kilétét fia, Aeneas előtt, így tréfálva meg halandó gyermekét.

2. Pico egykor ugyanezt tette velem, de sokkal szelídebben. Mert amikor engem vidéken álöltözetben meglátogatott, és a barátja rovására kicsit eljátszadozott, és ravaszul, mintha idegen lenne, kifaggatott, hogy mit gondolok róla, mégis később, amikor már megelégette a játékot, nevetve önként felfedte magát előttem, úgyszólván miután a kétség minden felhője feloszlott, immár felszabadultan élvezhettem e kedves fiatalember társaságát, és volt alkalmunk egy jót társalogni, s lehetett „hallva igaz szavait, szólnom hozzá”.⁴

3. Ti viszont – ha a véletlen nem épp miattatok vitt volna engem vissza vidékről a városba, már-már azt mondanám, szökevények elé állított ott az ajtóban –⁵ megálljt nem ismerve hallgattatok (amin még most is megbotránkozom), mindketten hallgattatok, és én nem ismertelek fel titeket; azután velenceiek helyett vicenzaiakként, Pizzamani és Grimani helyett valami „Porticenzikként” távoztatok. De elég már a panaszkodásból, hisz késő és semmi haszna. És szabadjon a barátok számára olykor kedvükre megtréfálni a barátokat, ahogyan néha az istenek is eljátszadoznak a számukra legkedvesebb halandókkal, amint azt a legbölcsebb férfiak hátrahagyták.⁶

4. Most rátérek igen ékesszóló leveleidre, amelyeket Lattanzio barátunk lelkiismeretesen átadott Picónak és nekem, mindkettőt mindkettőnknek, hiszen ami e műfajban az egyikünknek szól, az valójában mindkettőnknek szól. S ezekben úgy tűnik, kedvességed minden idegét megfeszítéd azért, hogy amit korábban vétettél ellenünk, velünk szemtől szemben alakot változtatva, azt most távollétedben gyönyörűen visszaváltozva jóvá tedd. Valóban, leveleidben a szeretet, az emberieség, természeted veleszületett kedvessége annyira él, lélegzik és megmutatkozik, hogy úgy tűnik, nem tintába mártottad a tollad (ahogyan szokták), hanem a szíved legmélyébe. Így – a syrakusai költő szavaival szólva – „ha korábban rossz tréfát űztél velünk, most jóvátetted, és busásan kárpótoltál érte”.⁷

⁷ A syrakusai költő valószínűleg Epicharmos (i. e. 550 k.–460 k.), akinek a vígjátékai többnyire csak fragmentumokban maradtak fenn. (Diogenés Laertios szerint Kós szigetén született, Βίοι και γνώμαι των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων 8, 78). A költő megtalálásában köszönöm Adorjáni Zsolt segítségét.

5. Nam quod breviores fuerint epistolae, dolemus quidem, sed eas arte longissimas, hoc est a capite crebro repetentes, facere didicimus. Sunt autem adhuc apud me literae quoque aliae tuae, neque non simul et Grimani, quas abhinc annos ferme decem dedistis ad me, nec illae profecto indignae quae tanquam semina iacerent, adulescentes qui quidem forent ad hanc uberrimam frugem perventuri. Nempe igitur sicuti amatores munuscula suae quisque Veneris diligenter servant (anellum puta, catellam, sudariolum, violam quoque, nonnunquam rosam, flosculum), sic ego tuas illas et item Grimani literas, amoris veri gratissima pignora, non modo paulo incuriosius non habeo, sed et sub oculos crebro revoco, nunc mihi ipse, nunc amicis recitans, atque ita memoriam redintegrans, ita affectus renovans, ita consuetudinem mihi vestram quam saepissime asciscens. Quare abs te iure quodam meo postulo ne istud ad me scribendi officium omittas, cuius fructum tanti faciam. Sed cum tibi a studiis gravioribus ocium suppetit, ocium illud in me potissimum transferas, operamque mihi aliquam, saltem vacui temporis, impertias. Debes hoc amoris meo, debes certe humanitati tuae.

6. Dominicum vero Grimani laetor equidem legationis honorificentissime perfungi munere. Cupio tamen eum salvum quam primum recipias, ne diutius a Musis ferietur, et ut aucto multis pro merito laudibus ob rem publicam bene gestam non tuo modo sed meo quoque nomine gratuleris, salutes, amplectarisque reducem, tum qua poteris significatione unum me quoque illi inter longa prosequentium officia repraesentes.

7. De codice autem nihil te equidem hortabor. Errarem potius si causam tibi meam commendandam putarem. Tantum dixerim vehementer me illum desiderare, qui lectus a me libenter, custoditus diligenter, etiam deinde fideliter remittetur.

5. Mert azt, hogy a levelek kissé rövidek, fájjaljuk ugyan, de megtanultuk, hogyan tehetnénk azokat mesterségesen hosszúvá: úgy, hogy elejétől a végéig gyakran elolvassuk. És hát vannak itt még nálam más leveleid is, csakúgy, mint Grimánitól, amelyeket nagyreményű ifjakként tíz évvel ezelőtt küldtetek nekem – nem méltatlanok arra, hogy mintegy magvakként pihenjenek, amelyek termését most le is arattátok. Tehát ahogyan a szerelmesek gondosan megőrzik a szívük választottjától kapott apró ajándékokat (például gyűrűt, láncot, zsebkendőt, vagy akár ibolyát, néha rózsát, kis virágszálat), úgy én a te leveleidet, és amelyeket Grimánitól kaptam, igaz szeretetetek legkedvesebb zálogait, nemcsak hogy nem hagyom porosodni, de gyakran előveszem, felolvasom hol magamnak, hol barátaimnak, és így frissítem fel az emléküket, így idézem fel ragaszkodásokat, a lehető leggyakrabban. Ezért a tőled nyert valamiféle jogom révén arra kérlek, ne hanyagold el azt a szolgálatodat, hogy írsz nekem, amelynek gyümölcsét oly nagyra értékelem. Hanem amikor komolyabb tevékenységeid megengedik a pihenőt, akkor azt a pihenőt rám pazarold, kérlek, és legalább szabadidőd egy részét szánd reám. Tartozol ennyivel szeretetemnek, s bizonyára tartozol ezzel embe-riességednek.

6. Örömmel tölt el, hogy Domenico Grimani a követséget nagyon becsületesen látja el. Mindazonáltal azt kívánom, hogy minél hamarabb épségben visszatérhessen hozzád, hogy ne legyen túl sokáig távol a múzsáktól, és hogy amikor visszatért, üdvözöld,⁸ öleld kebledre és gratulálhass neki (nemcsak a saját nevedben, de az én nevemben is) a köztársaság ügyeinek nagyszerű intézése révén méltán megérdemelt dicséreteihez. Azután amikor csak tudod, engem egyedül képviselj a számára adott jelentésedben a kísérelőivel való tennivalói hosszú sorában.

7. A kézirattal kapcsolatban egyáltalán nem sürgetlek. Akkor tévednék inkább, ha úgy gondolnám, hogy ügyemet rád kell testálnom. Csak annyit mondanék el mindenképpen, hogy nagyon szeretném, hogy szívesen elolvassám, nagyon vigyáznék rá, s azután híven visszaküldeném neked.

⁸ *Salutes*. – Fordítása elmarad BUTLERNél, ld. BUTLER (2006: 269).

8. Ioannes Picus Mirandula, quasi Roscius quidam literari theatri, respondebit, arbitror, et ipse ad tuas literas, quas videlicet gratanter accepit. Te cordi et Grimanum, mecum simul, infixos habet, et quidem trabali clavo. Laudat utrunque ubique quacunque occasione, nec occasio illi tamen unquam deest.

9. Sed et Laurentio Medici tuas ego ad me literas recitavi, fabulamque illam simulati nominis ridenti narraui totam. Castigavit tamen ille me verbis, quod cognitos deinde non etiam invitos in aedes suas adduxeram, ut veteris caelaturae vasa gemmasque, quando id vos cupere dixeratis, pro arbitrio spectaretis. Negavi me parem duobus. Nam ne Hercules quidem duos, quod est in proverbio. Verum amat ille vos; favet proposito doctrinaeque isti, vir unus ad omnia magna et honesta natus, educatus, exercitatus, nec minore a vobis (ni fallor) studio visendus, quam illa ipsa caelamina, qua prius appetita, dein tamen oblata, continuo refugistis.

Vale.

⁹ Quintus Roscius (Kr. e. 126–Kr. e. 62), az egyetlen színész, aki a rómaiak körében megbecsülést vívott ki lenézett mesterségében. Kortársához, Aisóposhoz hasonlóan rabszolgaként kezdte, majd gazdája hozzájárulásával jövedelmét félretéve megváltotta a szabadságát. Megnyerő külseje mellett főként azzal vívta ki a rómaiak rajongását, hogy a *forumon* elleste a legjobb szónokok (mint például Quintus Hortensius) hangszílyait és taglejtéseit. A komédia műfaját megújította azáltal, hogy az addig divatos rípacskodó-bohóckodó színészkedés helyett előadásmódjában elegáns humort vezetett be. Cicero is tanult tőle, és gyakran versengtek, hogy melyikük tud egy adott érzést vagy gondolatot hatásosabban kifejezni. Roscius írt egy értekezést, amelyben összevetette a színészetet a szónoklással, Cicero pedig *Pro Roscio comoedo* címmel védőbeszédet mondott mellette, amikor Kr. e. 76-ban egy perben bevádolták. Alakja népszerűvé vált a reneszánszban; Shakespeare kétszer is említi, a *Hamletben* (2. felv., 2. jel.) és a *VI. Henrikben* (3. rész, 5. felv., 6. jel.).

8. Giovanni Pico della Mirandola, mint a tudósok társulatának egyfajta Rosciusa,⁹ gondolom, szintén válaszolni fog a leveledre, amelyet természetesen nagy örömmel fogadott. Velem együtt szívébe zárt téged és Grimanit, kitörölhetetlenül. Mindkettőtök dicséretét zengi mindenütt, mindenféle alkalomból, és hát sosincs híján az ilyen alkalmaknak.

9. Én bizony felolvastam leveledet Lorenzo de' Medicinek, és elmeséltem neki az egész álneves történetet, amin jót nevetett. De azért leszidott, hogy miért nem vezettelek el benneteket a házába akár akaratok ellenére is, miután felismertelek titeket, hogy tetszések szerint meg tudjátok tekinteni a régi, faragványokkal díszített vázákat és féldrágaköveket, merthogy azt mondtátok, szeretnétek ezt tenni. Azt mondtam erre, nem érek fel kettővel. Mert a közmondás szerint is „még Herkules sem küzd kettő ellen.”¹⁰ De kedvel mindkettőtöket, támogatja terveiteket és kutatásaitokat. Olyan férfi ő, aki egyszemélyben minden nagyszerű és dicső dologra született, nevelkedett, edzett; és ha nem tévedek, legalább olyan lelkesedéssel kellene őt meglátogatnotok, mint ahogyan azokat a véseteket (bár korábban vágytatok rá, s akkor felajánlottuk a lehetőséget) hirtelen otthagytátok.

Élj boldogul!

¹⁰ Pl. *Phd.* 89c.